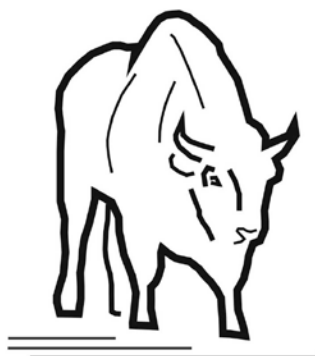

Національна академія наук України
Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України
Рада молодих дослідників Інституту зоології

**Тези доповідей
Конференції молодих
дослідників-зоологів – 2017**

**м. Київ, Інститут зоології,
18-20 жовтня 2017 р.**

Зоологічний кур'єр
№ 11, жовтень 2017

Київ – 2017

Тези доповідей Конференції молодих дослідників-зоологів – 2017 (м. Київ, Інститут зоології НАН України, 18-20.10. 2017 р.). – Київ, 2017. – 16 с. – (Зоологічний кур'єр, № 11.) – <http://izan.kiev.ua/rmd/KMDZ17-abstr.pdf>

Abstract book of the Conference of young zoologists – 2017 (Kiev, Institute of zoology, October 18-20, 2017). – Kiev, 2017. – 16 p. – (Zoological courier, № 11.) – <http://izan.kiev.ua/rmd/KMDZ17-abstr.pdf>

У збірнику представлено тези доповідей Конференції молодих дослідників-зоологів – 2017, присвяченої 170-річчю від дня народження Володимира Володимировича Заленського. Конференція проходила в Інституті зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України 18-20 жовтня 2017 року. Протягом конференції представлено 14 доповідей, підготовлених за результатами оригінальних досліджень у галузі фауни, екології, морфології тварин та прикладних питань.

Тези, включені до збірки, представлені у вигляді, в якому були подані авторами з деякими суто технічними правками. Організатори конференції не несуть відповідальності щодо науковості та змісту представлених матеріалів.

Технічне редагування: М. О. Калюжна, І. О. Синявська, Є. Б. Яковлев, О. С. Шевченко.
Верстка: А. О. Маркова, О. С. Шевченко.

Зміст

Бондарев В. Ю. К видовому составу клещей-фитосейд (Parasitiformes, Phytoseiidae) заповідника «Еланецкая степь»	3
Брусенцова Н. О. Підземні сховища лисиці <i>Vulpes vulpes</i> Linnaeus, 1758 та борсука <i>Meles meles</i> Linnaeus, 1758 у нагірних дібровах	4
Войтенко В. С., Марущак О. Ю., Оскирко О. С., Дубина А. Д. До вивчення герпетофауни проєктованого НПП «Нижньоподільський» Кіровоградської області.....	5
Дмитрієва І. Г. Порівняльні дослідження угруповань гельмінтів з двох популяцій озерної жаби (<i>Pelophylax ridibundus</i>) (Amphibia: Ranidae) в Київській області	6
Калюжная М. А. К изучению наездников-афидиин (Hymenoptera, Braconidae, Aphidiinae) НПП «Днестровский каньон».....	7
Калюжна М. О., Чумак В. О., Попов Г. В., Прохоров О. В., Назаренко В. Ю. Перші дані про природних ворогів <i>Aphis nerii</i> Boyer de Fonscolombe, інвазійного виду попелиць в Україні.....	8
Красовська А. С. Представники надродини Muroidea в фауні Гологоро-Кременецького краю	9
Мартынова Е. В. Предварительный список видов ос-блестянок (Hymenoptera, Chrysididae) НПП «Днестровский каньон».....	10
Оксентюк Я. Р. Можливість використання деякими видами акаридієвих кліщів (Acariformes, Astigmata) поживних субстратів.....	11
Оскирко О. С., Некрасова О. Д., Марущак О. Ю. Поширення інвазійного виду <i>Podarcis muralis</i> O на Одещині	12
Ребров С. В., Годлевська Л. В. Старі парки як ключові оселища рукокрилих	13
Савченко М. О. Сучасний стан <i>Myotis nattereri</i> (Kuhl, 1817), Chiroptera, в Україні та моделювання поширення виду.....	14
Сирота Я. Ю. Особливості гельмінтофауни крижня (<i>Anas platyrhynchos</i> Linnaeus, 1758) з Українського Полісся	15
Сулуловська С. А. Стан і перспективи досліджень фітонематод родини Longidoridae (Nematoda: Dorylaimida) на території України.....	16

Contents

Bondarev V. Yu. To the species composition of phytoseiid mites (Parasitiformes, Phytoseiidae) in the natural reserve "Elanetskaya steppe", Ukraine	3
Brusentsova N. O. Burrows of <i>Vulpes vulpes</i> Linnaeus, 1758 and <i>Meles meles</i> Linnaeus, 1758 in oak forests	4
Voitenko V. S., Marushchak O. Yu., Oskyrko O. S., Dubyna A. D. To the study of herpetofauna of the projected NNP "Nyzhniopodilsky" in Kirovograd region	5
Dmytrieva I. G. Comparative studies of helminth communities of two marsh frog (<i>Pelophylax ridibundus</i>) (Amphibia: Ranidae) populations in Kyiv region.....	6
Kaliuzhna M. O. To the study of aphidiine wasps (Hymenoptera, Braconidae, Aphidiinae) of the National Nature Park "Dniester canyon"	7
Kaliuzhna M. O., Chumak V. O., Popov G. V., Prokhorov O. V., Nazarenko V. Yu. First data on natural enemies of <i>Aphis nerii</i> Boyer de Fonscolombe, invasive aphid species in Ukraine.....	8
Krasovska A. S. Representatives of the superfamily Muroidea in the fauna of the Hologoro-Kremenets ridge	9
Martynova K. V. Preliminary species list of cuckoo wasps (Hymenoptera, Chrysididae) of the National Nature Park "Dniester canyon"	10
Oksentyuk Y. R. The ability of several acaridia (Acariformes, Astigmata) mite species to use nutrient substrates.....	11
Oskyrko O. S., Nekrasova O. D., Marushchak O. Y. Distribution of the invasive species <i>Podarcis muralis</i> (Laurenti, 1768) in Odessa region, Ukraine	12
Rebrov S. V., Godlevska L. V. Old parks as key bat habitats	13
Savchenko M. A. The current state of <i>Myotis nattereri</i> (Kuhl, 1817), Chiroptera, in Ukraine and modelling of the species range	14
Syrota Ya.Yu. The specifics of mallard (<i>Anas platyrhynchos</i> Linnaeus, 1758) helminthofauna in Ukrainian Polissya.....	15
Susulovska S. A. Current state and prospects of the research on phytonematodes Longidoridae (Nematoda: Dorylaimida) on the territory of Ukraine	16

К видовому составу клещей-фитосейд (Parasitiformes, Phytoseiidae) заповідника «Еланецкая степь»

Бондарев В.Ю.

Институт зоологии им. И. И. Шмальгаузена НАН Украины

E-mail: bondaref@i.ua

Клещи семейства Phytoseiidae, будучи естественными регуляторами численности вредителей растений, играют существенную роль в поддержании стабильного функционирования различных экосистем. Это особенно важно для заповедных территорий, которые являются эталонными экосистемами, находящимися в Украине в жестких условиях современного антропогенного пресса. Эти клещи, будучи консументами высшего порядка, способны служить индикаторами устойчивости растительных сообществ. В свете сказанного фитосейиды приобретают особое значение как объект доступных и недорогих методов мониторинга состояния экосистем. В данной работе приводятся первые данные относительно фауны клещей-фитосейд государственного заповедника «Еланецкая степь».

В результате исследований на территории заповедника выявлено 21 вид семи родов клещей семейства Phytoseiidae: *Amblyseius andersoni* (Chant, 1957), *Amblyseius herbarius* (Wainsteine, 1960), *Amblyseius major* (Karg, 1970), *Neoseiulus marginatus* (Wainstein, 1961), *Neoseiulus reductus* (Wainstein, 1962), *Neoseiulus tauricus* (Livshitz & Kuznetsov, 1972), *Euseius finlandicus* (Oudemans, 1915), *Dubininellus echinus* (Wainstein et Arutunjan, 1970), *Typhloctonus tiliarum* (Oudemans, 1930), *Paraseiulus incognitus* Wainstein et Arutunjan, 1967, *Paraseiulus intermixtus* Kolodochka, 1983, *Paraseiulus soleiger* (Ribaga, 1092), *Amblydromella* (s. str.) *caudiglans* (Schuster, 1959), *Amblydromella* (s. str.) *rapida* (Wainstein et Arutunjan, 1968), *Amblydromella* (s. str.) *pirianycae* (Wainstein, 1972), *Amblydromella* (s. str.) *recki* (Wainstein, 1958), *Amblydromella* (*Aphanaseia*) *verrucosa* (Wainstein, 1972), *Amblydromella* (*Litoseia*) *spectata* (Kolodochka, 1992), *Typhlodromus cotoneastri* Wainstein, 1961, *Typhlodromus laurae* Arutunjan, 1974, *Typhlodromus tiliae* Oudemans, 1927.

Підземні сховища лисиці *Vulpes vulpes* Linnaeus, 1758 та борсука *Meles meles* Linnaeus, 1758 у нагірних дібровах

Брусенцова Н.О.

Національний природний парк «Слобожанський»

E-mail: n_brusentsova@ukr.net

Нагірні діброви — один з найсприятливіших біотопів для проживання норових хижих ссавців через багатство кормових ресурсів та наявність зручних місць для влаштування сховищ. Дослідження проводили у 2007–2017 рр. на ділянках нагірних дібров Національного природного парку “Гомільшанські ліси” (1800 га), Національного природного парку “Слобожанський” (1588 га), ділянці “Ліс на Ворсклі” заповідника “Білогір’я” (1038 га), зеленої зони міста Харкова (Лісопарк і прилегла частина Данилівського лісгоспу — 1540 га та 930 га), урочища Пристін Студенецького лісгоспу (400 га).

Загалом закартовано 173 підземних сховища. Їх використання визначали за слідами життєдіяльності. За походженням 143 нори є борсучими, 30 вириті лисицями (з них 24 припадає на НПП “Гомільшанські ліси”). У нагірних дібровах лисиці для розмноження переважно займають складні борсучі нори, в яких використовують від 1 до 3 віднорків. Найменша щільність підземних сховищ (6,49 нір/1000 га) спостерігається у зеленій зоні Харкова, найбільша (70 нір/1000 га) — в урочищі Пристін; на інших ділянках щільність нір становить 17–44 нір/1000 га. У нагірних дібровах національних парків та заповідника борсуки використовують 50–70% виритих ними підземних сховищ, в урочищі Пристін — 32,14%. У зеленій зоні м. Харкова на території Лісопарку підземні сховища не використовуються борсуком, а в межах частини Данилівського лісгоспу борсуки використовують нори (66,67% від виритих), які знаходяться якнайдалі від меж забудови. Кількість підземних сховищ, які використовуються лисицями, напряму залежить від кількості пар, що розмножувались. Вона може змінюватись з року в рік і за нашими спостереженнями складає 14–40% від усіх наявних нір. Активна риуча діяльність лисиць у НПП “Гомільшанські ліси” потребує додаткового вивчення. У зеленій зоні м. Харкова нори, які б використовували лисиці, наразі не відомі. Найбільша, після Лісопарку, частка підземних сховищ, які не використовувались норovими хижими, виявлена для урочища Пристін (53,57%).

Схожі за лісорослинними умовами та рельєфом досліджувані ділянки вирізняються природоохоронним статусом та розташуванням щодо населених пунктів, що впливає на популяції лисиці та борсука і відображається на стані підземних сховищ тварин.

До вивчення герпетофауни проєктованого НПП «Нижньоподільський» Кіровоградської області

Войтенко В.С.^{1*}, Марущак О.Ю.², Оскирко О.С.¹, Дубина А.Д.¹

¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ННЦ "Інститут біології та медицини"

² Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України
*E-mail: strwrs@ukr.net

Створення об'єктів природно-заповідного фонду (надалі ПЗФ) є важливим та невід'ємним аспектом збереження біорізноманіття. Одним з таких проєктованих об'єктів є НПП «Нижньоподільський». Він поки що не має чітких меж, що зумовлює необхідність проведення комплексних ботанічних та зоологічних досліджень для виявлення цінних потенційних природоохоронних територій. Герпетофауна Кіровоградської області є маловивченою, та має місце недостатня кількість актуальних точок розповсюдження представників амфібій (Писанець, 2007) та рептилій області.

В ході експедиції 29-31 липня 2017 року опрацьовано територію проєктованого НПП «Нижньоподільський» Гайворонського району Кіровоградської області з метою фауністичного дослідження наявних батрахо-герпетокомплексів. Дослідження проведено методом маршрутного обліку (тварин досліджували прижиттєво з подальшою фотофіксацією). Опрацьовано 7 територій вздовж р. Південний Буг: Гайворон–Соломія (1); Соломія–Бугове (2); за течією річки нижче с. Казавчин (3); балка біля с. Кам'яний Брід (4); водосховище біля с. Синицівка (5); берег річки біля с. Кошаро-Олександрівка (6); балка «Долина нарцисів» біля с. Кошаро-Олександрівка (7).

На досліджуваній території зареєстровано п'ять видів рептилій: *Lacerta viridis* (Laurenti, 1768) (10,94%, т. 1–3), *Lacerta agilis* Linnaeus, 1758 (75,0%, т. 1–7), *Natrix natrix* (Linnaeus, 1758) (6,25%, т. 1, 3, 6), *Natrix tessellata* (Laurenti, 1768) (4,69%, т. 1,2), та *Emys orbicularis* (Linnaeus, 1758) (3,12%, т. 1). Знайдено представників двох видів батрахофауни: *Pelophylax ridibundus* (Pallas, 1771) (98,21%, т. 1–7) та *Bufo viridis* (Laurenti, 1768) (1,79%, т. 4). У деяких особин озерної жаби виявлено зовнішні морфологічні аномалії травматичного характеру (Некрасова, 2008) — олігодактилію ($P_{as}=1,81\%$), що знаходиться на фоновому рівні частоти трапляння аномальних особин (Боркин и др., 2012).

Більшість очікуваних фонових видів герпетофауни не були виявлені, вірогідно, через те, що експедиція відбувалася в період посушливої середини літа, хоча знайдено червонокнижні види (ящірка зелена (ЧКУ, 2009) та види зі списку IUCN (черепаха болотяна). Це створює початкові передумови для подальшого комплексного фауністичного дослідження території, що дозволить виявити нові червонокнижні види тварин та оцінити стан їх популяцій для створення зазначеного об'єкта ПЗФ.

Порівняльні дослідження угруповань гельмінтів з двох популяцій озерної жаби (*Pelophylax ridibundus*) (*Amphibia: Ranidae*) в Київській області

Дмитрієва І.Г.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ННЦ «Інститут біології та медицини»
E-mail: ivanna.dmytrieva.9@gmail.com

Широкі трофічні зв'язки та екологічна пластичність *Pelophylax ridibundus* (Pallas, 1771) є основою для формування різноманітної гельмінтофауни даного виду. Її склад на території України загалом відомий, однак, структура угруповань вивчена фрагментарно, в основному на територіях з незначним антропогенним впливом. Тому було досліджено склад та структуру угруповань гельмінтів озерної жаби в двох біотопах з помірним ступенем антропогенного навантаження: 1) ставки на р. Нивка в межах житлового масиву Біличі (західна околиця Києва), 2) Канівське водосховище на р. Дніпро в межах с. Трипілля.

На початковому етапі досліджено по 10 екземплярів хазяїв з кожної популяції. Загалом виявлено 15 видів гельмінтів (12 у Біличах, 9 у Трипіллі) з Trematoda (12), Nematoda (2), та Acanthocephala (1). Для 14 виявлених видів характерні життєві цикли за участю проміжних хазяїв, лише нематода *Cosmocerca ornata* (Dujardin, 1845) є геогельмінтом. Два види трематод паразитують у *P. ridibundus* на личинковій стадії (метацеркарії).

За величиною екстенсивності інвазії (P) в угрупованні з Біличів домінували 3 види (P>70%): *Opisthioglyphe ranae* (Froelich, 1791) (P=80%), *Prostococcus confusus* (Loos, 1894) (P=80%) і *Acanthocephalus ranae* (Schrank, 1788) (P=70%). В угрупованні з Трипілля переважали 2 види: *O. ranae* (P=100%) та *Codonocephalus urnigerus* (Rudolphi, 1819) (P=80%). Кількість звичайних видів (P=30–70%) в Біличах становила 6, у Трипіллі 4. В обох локалітетах 3 види віднесені до рідкісних (P<30%). Середня кількість видів гельмінтів на одну особину хазяїна становить 5 в Біличах і 4 в Трипіллі.

Розподіл видів в угрупованні гельмінтів з Біличів виявився більш рівномірним у порівнянні з Трипіллям: у двох угрупованнях індекс домінування (D) становив, відповідно, 0,2 та 0,6; індекс Шеннона (H) — 1,9 та 1,0; вирівненість (J) — 0,8 та 0,5. Проявом більшої рівномірності розподілу видів в угрупованні з Біличів є також те, що медіана інтенсивності інвазії перевищувала 1 у 11 з 12 видів, тоді як у Трипіллі — тільки у 6 з 9 видів. Крім того, за часткою видів в угрупованні у Біличах переважали 4 види: *Pr. confusus* (31%), *O. ranae* (25%), *A. ranae* (13%) та *Pleurogenoides medians* (Olsson, 1876) (12%), а в Трипіллі домінували лише 2 види: *Cod. urnigerus* (73%) та *O. ranae* (14%), частка інших видів становила менше 5%. Загалом в угрупованнях гельмінтів з обох популяцій *P. ridibundus* переважали види, які характеризуються найбільш широким колом перших (*O. ranae*) або других (*Pr. confusus*) проміжних хазяїв.

К изучению наездников-афидиин (Hymenoptera, Braconidae, Aphidiinae) НПП «Днестровский каньон»

Калюжная М.А.

Институт зоологии им. И. И. Шмальзаузена НАН Украины
E-mail: kaluzhna.ka@gmail.com

Афидиины (Hymenoptera, Braconidae, Aphidiinae) — специализированное подсемейство наездников, все представители которого являются койнобионтными эндопаразитоидами тлей. Их практическое значение связано с регуляцией численности тлей в естественных и антропогенно измененных экосистемах (Starý, 1970).

В мире известно около 700 видов афидиин из более чем 60 родов (Yu *et al.*, 2012). В европейской таксономической базе данных Fauna Europaea зарегистрирован 231 вид из 25 родов (Achterberg, 2013). Территория Украины изучена на данный момент неравномерно: для лесостепной зоны собраны более-менее полные данные о фаунистическом разнообразии афидиин (Калюжна, 2015), в то время как данные из других природных зон страны пока единичны.

Национальный природный парк «Днестровский каньон» расположен в среднем течении Днестра на юге Тернопольской области Украины (зона широколиственных лесов). Территория исследования характеризуется многообразием природных условий и особенным микроклиматом (Денисик (ред.), 2007; Киналь, 2007).

Материал собран в 2017 г. в рамках проекта «Хозяйственно важные группы паразитических перепончатокрылых (Hymenoptera) и их хозяева в бассейне среднего течения Днестра» (М/4-2017), финансово поддержанного МОН Украины. Также были обработаны сборы за 2016 г., сделанные в НПП «Днестровский каньон» во время участия автора в X Львовской энтомологической школе. Материал собран методами энтомологического кошения, а также выведения хозяев из зараженных тлей.

Всего на территории НПП «Днестровский каньон» было обнаружено 15 видов афидиин, принадлежащих к 10 родам: *Adialytus ambiguus* (Haliday, 1834); *Aphidius asteris* Haliday, 1834; *A. ervi* Haliday, 1834; *A. rosae* Haliday, 1833; *Aphidius* sp.; *Binodoxys acalephae* (Marshall, 1896); *Ephedrus persicae* Froggatt, 1904; *Lipolexis gracilis* Förster, 1862; *Lysiphlebus confusus* Tremblay & Eady, 1978; *L. fabarum* (Marshall, 1896); *Paralipsis evervis* (Nees, 1834); *Praon abjectum* (Haliday, 1833); *P. volucre* (Haliday, 1833); *Toxares deltiger* (Haliday, 1833); *Trioxys* sp.

Наиболее часто встречающимися видами на изученной территории являются *Ad. ambiguus*, *Aph. asteris*, *Aph. ervi*, *Ly. fabarum*, *Pr. volucre*, а виды *Li. gracilis*, *Pa. evervis*, *To. deltiger* встречались в единичных экземплярах. Последние три вида редкие для территории Украины в целом (Калюжна, 2015). Их находка на территории НПП «Днестровский каньон» подтверждает ценность этого природоохранного объекта.

Перші дані про природних ворогів *Aphis nerii* Boyer de Fonscolombe, інвазійного виду попелиць в Україні

Калюжна М.О.^{1*}, Чумак В.О.², Попов Г.В.¹, Прохоров О.В.¹, Назаренко В.Ю.¹

¹ – Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України

² – Ужгородський національний університет

*E-mail: kaluzhna.{æ}@gmail.com

Олеандрова попелиця *Aphis (Aphis) nerii* Boyer de Fonscolombe, 1841 є інвазійним видом в Україні (Чумак та ін., 2016). Кормовими рослинами *A. nerii* є в основному представники родини Аросупасеае, серед яких є декоративні рослини, культивовані людиною. Вид має всесвітнє поширення, в основному в тропічному та субтропічному поясах. В Європі зустрічається в країнах Середземномор'я, зареєстрований в Румунії, Болгарії, Угорщини, а також, в умовах закритого ґрунту, у Бельгії, Німеччині, Литві. В Україні в 1961 р. *A. nerii* вказано на олеандрі (*Nerium oleander* L.) з Криму, а впродовж останніх років зареєстровані колонії в околицях (ок.) м. Виногорова Закарпатської області (с. Чепа) на *Asclepias syriaca* L. (ваточник сирійський) (Чумак та ін., 2016). У 2016 р. вид реєструвався нами також на ваточнику сирійському в ок. м. Чоп, вздовж р. Латориця (Закарпатська обл.) (вересень) та вперше у Київській області: у м. Києві в Національному ботанічному саду ім. М. М. Гришка НАН України (НБС) (вересень) та ок. ст. метро «Сирецька» (жовтень). У 2017 р. влітку вид зареєстровано на олеандрі в теплицях НБС, де колонізація рослин спостерігалась протягом трьох останніх років (Громова О. П., персон. повід.); в ок. с. Волошинівка (Київська обл.) (жовтень). За допомогою фотофіксації у вересні 2017 р. вид відмічено також у Дніпропетровській області (Т. Горелова). Зазначимо, що на ваточнику *A. nerii* був зареєстрований нами лише восени, що робить актуальним питання, на яких рослинах він розвивається в Україні протягом всього весняно-літнього періоду.

Під час моніторингу виду, зокрема в ок. м. Чоп та у НБС (вересень 2016), нами були зібрані заражені паразитоїдами попелиці, а також імаго та личинки хижих комах, що живились у колоніях. Із муміфікованих попелиць виведені паразитоїди підроддини Aphidiinae (Hymenoptera, Braconidae): *Aphidius colemani* Viereck, 1912 (ок. м. Чоп), *Aphidius matricariae* Haliday, 1834 (НБС). Личинок хижаків тримали у лабораторії та догодовували до фази імаго. Серед хижих комах відмічено *Harmonia axyridis* (Pallas, 1773) (Coleoptera, Coccinellidae), *Episyrphus balteatus* (De Geer, 1776) (Diptera, Syrphidae) та представників родини Chrysopidae (Neuroptera). Більшість виявлених нами видів природних ворогів є агентами біологічного контролю попелиць.

Отже, нами вперше для України наводяться дані про природних ворогів інвазійного виду *A. nerii* та вперше зареєстровано цей вид у Київській та Дніпропетровській областях. Для уточнення списку природних ворогів *A. nerii* потрібні подальші дослідження.

Представники надродини *Muroidea* в фауні Гологоро-Кременецького кряжу

Красовська А.С.

Кременецький лісотехнічний коледж
E-mail: anghelakrasovska@gmail.com

Гологоро-Кременецький кряж є північно-західною частиною Подільської височини в межах Львівської, Тернопільської та частково Рівненської областей. Тут виділяють три окремі райони, які відрізняються певною своєрідністю і специфікою природних умов: Гологірське пасмо, Вороняки та Кременецькі гори.

Для досліджуваного регіону характерна значна мозаїчність та різноманітність екосистем, що є сприятливим для формування видового спектру фауни *Muroidea*.

Мета роботи — з'ясувати видовий склад надродини *Muroidea* Гологоро-Кременецького кряжу та визначити домінуючі види на досліджуваній території. Основним матеріалом для виконання роботи послужили результати досліджень, здійснені у 2012–2016 рр. у шести найбільш характерних типах біотопів кряжу: буково-дубовий ліс, грабово-дубовий ліс, хвойний ліс, мішані ліси, зруб, луки.

Група *Muroidea* в межах регіону нараховує 10 видів з двох родин. Родина *Muridae* об'єднує 6 видів. Пацюк сірий *Rattus norvegicus* (Berkenhout, 1769) та миша хатня *Mus musculus* (Linnaeus, 1758) є типовими синантропними та адвентивними видами. Миша польова *Apodemus agrarius* (Pallas, 1771) є звичайним видом агроценозів, узлісь, заплавл та інших вологих біотопів. Масовими видами для регіону є миша лісова *Apodemus sylvaticus* (Linnaeus, 1758) та миша жовтогорла *Apodemus flavicollis* (Melchior, 1834). Миша-крихітка *Micromys minutus* (Pallas 1771) зрідка трапляється у долинах річок, на узліссях і луках. Родина *Arvicolidae* у давній літературі відома як «*Microtidae*». Нориця руда *Myodes glareolus* (Schreber, 1780) та нориця звичайна *Microtus arvalis* (Pallas, 1779) є типовими і чисельними видами даної території. Нориця темна *Microtus agrestis* (Linnaeus, 1761) трапляється рідко у вогих та темних лісах. Її наявність у біотопах кряжу підтверджена за черепами, знайденими в пелетках сов. Нечисленність знахідок *Terricola subterraneus* (Selys-Longchamps, 1836), вірогідно, зумовлена підземним способом життя.

До домінуючої групи належать: *M. glareolus*, *A. tauricus*, *M. arvalis*, *A. flavicollis*. II група чисельності: *A. agrarius*, *T. subterraneus*, *M. musculus*, *M. agrestis*. III група чисельності: *M. minutus*.

Подальші дослідження представників надродини *Muroidea* Гологоро-Кременецького кряжу повинні стосуватись вивчення структури та біотопного розподілу видів, що є важливим для оцінки стану екосистем.

Предварительный список видов ос-блестянок (Hymenoptera, Chrysididae) НПП «Днестровский каньон»

Мартынова Е.В.

Институт зоологии им. И. И. Шмальгаузена НАН Украины

E-mail: martynova_kv@ukr.net

Осы-блестянки (Hymenoptera, Chrysididae) — относительно хорошо изученное семейство паразитических перепончатокрылых, которое насчитывает около 2500 видов в мировой фауне (Kimsey, Bohart, 1991; Aguiar et al., 2013) и около 500 видов в фауне Европы (Mitroiu et al., 2015). Территория Украины изучена слабо; практически неизученными остаются западные и центральные регионы страны, а также Крым.

Фаунистические исследования, проведенные в 2016–2017 гг. выявили на территории НПП «Днестровский каньон» (Тернопольская область) 35 видов ос-блестянок, принадлежащих к семи родам: *Hedychrum niemelai* Linsenmaier, 1959, *H. gerstaeckeri* Chevrier, 1869, *H. longicolle* Abeille, 1877, *H. rutilans* Dahlbom, 1854, *Hedychridium valesiense* Linsenmaier, 1959, *H. iucundum* Mocsáry, 1889, *H. monochroum* Buysson, 1888, *H. ardens* (Coquebert, 1801), *P. pusillus* (Fabricius, 1804), *P. auratus* (Linnaeus, 1758), *Trichrysis cyanea* (Linnaeus, 1758), *Chrysidea disclusa pumilionis* (Linsenmaier, 1987), *Chrysura cuprea* (Rossi, 1790), *C. dichroa* (Dahlbom, 1954), *C. candens* Germar, 1817, *C. isabella* Trautmann, 1926, *Chrysis angustula* Schenck, 1856, *C. auriceps* Mader, 1936, *C. bicolor* Lepeletier, 1806, *C. distincta* Mocsáry, 1889, *C. pulchella* Spinola, 1808, *C. germari* Wesmael, 1839, *C. gracillima* Förster, 1853, *C. grohmanni* Dahlbom, 1854, *C. ignita* (Linnaeus, 1758), *C. illigeri* Wesmael, 1839, *C. inaequalis* Dahlbom, 1845, *C. insperata* Chevrier, 1870, *C. interjecta* Buysson, 1895, *C. lanceolata* Linsenmaier, 1959, *C. leachii* Shuckard, 1837, *C. longula* Abeille, 1879, *C. marginata* Mocsáry, 1889, *C. scutellaris* Fabricius, 1794, *C. sexdentata* Christ, 1791. Следует отметить, что виды *Hedychrum longicolle*, *Hedychridium monochroum*, *Chrysis lanceolata*, *C. pulchella* и *C. illigeri* являются локально распространенными и относятся к категории редких на территории Украины. *Chrysura candens*, *C. cuprea* и *Chrysis marginata* известны лишь по единичным находкам. Виды *Chrysis distincta* и *Chrysura isabella* впервые приведены для территории Украины. Таким образом, предварительные исследования зарегистрировали высокое таксономическое разнообразие и уникальность фауны ос-блестянок на территории НПП «Днестровский каньон».

Исследования были проведены в рамках проекта М/4-2017, финансово поддержанного Министерством образования и науки Украины в 2017 году.

Можливість використання деякими видами акаридєєвих кліщів (Acariformes, Astigmata) поживних субстратів

Оксентюк Я.Р.

Житомирський державний університет імені Івана Франка
E-mail: oksentyuk_ya@ukr.net

Питання про використання тих чи інших харчових субстратів акаридєєвими кліщами досить складне. В роботах з екології кліщів (Захваткин, 1941; Hughes T.E., 1959; Hughes A.M., 1961) вказують субстрат в якому живуть кліщі, але з цього не випливає, що акариди живляться всіма компонентами цього субстрату. У таких мікроскопічно малих кліщів як акариди завжди є вибір найбільш підходящого компоненту з цього субстрату. Тому метою нашого дослідження було вивчення біології деяких видів акаридєєвих кліщів Житомирського Полісся як комірних шкідників, та аналіз можливості використання ними різних поживних субстратів, спираючись на літературні дані (Акимов, 1985; Erban, Hubert, 2009, 2012).

Проби були відібрані у 2014–2017 рр. із запасів зернових та олійних культур, сміття, перги та підмору із дна вуликів, сіна та соломи, комбікорму, гнилих овочевих культур у Житомирській та Рівненській областях.

Акарофауна досліджених поживних субстратів Житомирського Полісся налічує 30 видів акаридєєвих кліщів, що належать до 5 родин. В насінні олійних культур було виявлено 15 видів акаридєєвих кліщів, а у зернових культурах 17 видів. Несподівано, лише 3 види акарид зареєстровано у комбікормі. У сіні та солімі нами знайдено 12 видів цих шкідників. Акарокомплекс досліджених сміття, перги та підмору з дна бджолиного вулика представлений 9 видами акаридєєвих кліщів. На пошкоджених овочевих культурах, що почали псуватися, зафіксовано 13 видів.

Відмінності у сукупностях видів на різних субстратах пов'язані не тільки з різницею поживності цих субстратів, але й з часом їх зберігання та здатністю кліщів подрібнювати і шляхом внутрішньоклітинного, контактного і дистанційного травлення засвоювати ці субстрати завдяки дії певних гідролітичних ферментів.

Поширення інвазійного виду *Podarcis muralis* (Laurenti, 1768) на Одещині

Оскирко О.С.^{1*}, Некрасова О.Д.², Марущак О.Ю.²

¹Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ННЦ "Інститут біології та медицини"

²Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України
*E-mail: sashaoskirko@gmail.com

У зв'язку з глобальними кліматичними змінами в багатьох регіонах світу з'являються нові чужорідні види, що змінюють межі своїх ареалів природним шляхом або є інтродукованими випадково чи навмисно. Цікавим є приклад поширення середземноморського широкоареального виду стінних ящірок *Podarcis muralis* (Laurenti, 1768), який був успішно акліматизований в нових біотопах (Böhme et al., 2009). Так, вид був інтродукований в різних країнах Європи: Німеччина (Schulte et al., 2011), Чехія (Šandera, 2013), Польща (Wirga & Majtyka, 2013), Велика Британія (Beebee & Griffiths, 2000), а також у Сполучених Штатах (Deichsel & Gist, 2001) та Канаді (Deichsel & Schweiger, 2004). Північна межа ареалу виду знаходиться в Румунії. Він поширюється в основному вздовж Карпатських гір, р. Дунай та Добруджа (Cogălniceanu et al., 2013). На території України вперше вид був виявлений в 2012 р. в південній частині Одеської області (дві популяції) (Матвеев, 2012). Причиною появи цих ящірок за межами свого північного ареалу могло бути випадкове завезення Дунаєм з вантажами з Румунії. Сучасне поширення стінних ящірок в Одеській області мало досліджено, що обумовило актуальність даної роботи.

З метою виявлення актуальних місць розповсюдження стінних ящірок в Україні проведено експедиційний виїзд в серпні 2017 р. до західної частини Одеської області. Дослідження відбувалися маршрутним методом без шкоди для тварин з подальшою фотофіксацією. В результаті *P. muralis* знайдені лише в трьох локалітетах біля м. Рені: покинутий комплекс навпроти морського порту, перший переїзд через канал у місті, другий переїзд через канал. А. С. Матвеевим вид був знайдений на території торгового порту Рені в 2012 р., друга популяція на насосній станції на північно-західному березі озера Кагул в 4,5 км від Рені (Матвеев, 2012), але під час експедиції 2017 року цей вид в цьому локалітеті не був виявлений, а були знайдені лише особини *Podarcis tauricus* (Pallas, 1814). В інших локалітетах біля о. Кагул (с. Лиманське, с. Орлівка) *P. muralis* не виявлено. З'ясовано, що ящірки надають перевагу антропогенним спорудам біля води (бетонні забори, блоки, брили, стіни будинків).

В результаті досліджень окреслено сучасну межу поширення *P. muralis* в Україні. Проте, задля вивчення популяційних особливостей цього виду ящірок та впливу його на аборигенні види, дослідження буде продовжено у генетичних та морфофізіологічних напрямках.

Старі парки як ключові оселища рукокрилих

Ребров С.В. *, Годлевська Л.В.

Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена

*E-mail: sergij.rebrov@gmail.com

Представлено результати досліджень фауни рукокрилих старих парків (тут — декоративні парки та інші об'єкти садово-паркового типу віком більше 100 років). Авторами обстежено 38 парків у восьми областях України; основний масив даних зібрано у 2013–2017 рр. Багато з парків асоційовано зі старими садибами, маєтками та господарськими будівлями різного ступеню збереженості; більшість є наразі об'єктами ПЗФ України. Площа досліджуваних об'єктів: від 8 до 542 га.

Разом, в межах досліджуваних парків зареєстровано 17 видів рукокрилих; для 14 з них відмічено розмноження. Частка видів, виявлених в межах парків тієї чи іншої області, від загальної кількості видів хіроптерофауни складала до 75%. В багатьох парках знайдено велику кількість сховищ, як в деревах, так й в антропогенних спорудах в межах парків (у тому числі у будівлях колишніх старих садиб) або безпосередньо прилеглих до парків ділянок.

Старі парки, і зокрема парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, нерідко розглядають як штучні об'єкти, протиставляючи їх «справжнім» природним територіям. Проте старі парки, що нерідко закладалися на основі місцевих природних лісових ділянок, характеризуються значним віком деревинних насаджень, а відповідно — достатньою кількістю потенційних сховищ для дендрофільних видів, а також, нерідко, і мікро-ландшафтним різноманіттям, що, в комплексі, робить їх важливими для збереження троглофільних видів. Результати дослідження демонструють, що старі парки можна розглядати як ключові оселища рукокрилих, що є важливими для збереження та моніторингу їх популяцій.

Сучасний стан *Myotis nattereri* (Kuhl, 1817), Chiroptera, в Україні та моделювання поширення виду

Савченко М.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ННЦ «Інститут біології та медицини»
E-mail: meer.and.maria@gmail.com

Рукокрилі надзвичайно чутливі до змін навколишніх умов і є біоіндикаторами стану екосистеми, частиною якої вони являються. Використання методу моделювання географічного поширення різних видів кажанів та методу аналізу екологічної ніші на основі вже наявних даних може допомогти у визначенні найвпливовіших для них факторів навколишнього середовища й у прогнозуванні вірогідних зон оптимуму на мапі досліджуваних територій.

Myotis nattereri (Kuhl, 1817) або нічниця Наттерера — рідкісний в Україні вид, що охороняється Червоною книгою України та рядом міжнародних договорів. Відомо про знаходження цього виду в 15 областях України й АР Крим. Ареал виду розірваний. До 2001 р. вважалось, що нічниця Наттерера поширена лише на території Правобережжя, проте на сьогодні відомо про знаходження виду й на сході України. Вид у межах свого ареалу в Україні є нечисленним. Зокрема, під час літніх обліків кажанів у 2017 р., за участі авторки, серед 626 відловлених кажанів було лише 10 особин досліджуваного виду (у Житомирській і Вінницькій обл.). Наявних даних щодо поширення *M. nattereri* в межах країни достатньо для того, щоб охарактеризувати ареал і застосувати метод моделювання екологічної ніші.

В програмі MaxEnt, робота якої ґрунтується на застосуванні методу максимальної ентропії, створено модель поширення виду *M. nattereri* в межах України. Основою моделі стала складена автором база даних реєстрацій виду (за доступними джерелами та результатами досліджень). Для побудови моделі було використано 55 кліматичних і 19 біокліматичних змінних за 1970–2000 рр. (<http://worldclim.org>).

Згідно з побудованою моделлю, найбільш оптимальні умови для виду, а й, відповідно, найвища чисельність *M. nattereri* (ймовірність перебування 75–90%) мають місце в межах Закарпаття, на території південного берегу Криму та вздовж русла та приток р. Сіверський Донець, що межують зі східним кордоном України. Менш оптимальні умови (проте з досить високою ймовірністю 50–75%), моделлю прогнозовано для Правобережжя Дніпра — в східній частині Волинського Полісся та Волині в цілому, на території Передкарпаття та Карпат, в центральній частині Східного Поділля; на Лівобережжі — на сході Донеччини, вздовж басейну р. Сіверський Донець; на Кримському п-ві — в межах Кримської гірської країни. Також, моделлю визначено фактори середовища з найбільшим впливом на поширення виду: сезонність температур, кількість опадів в квітні та середня температура найхолоднішого сезону.

Особливості гельмінтофауни крижня (*Anas platyrhynchos* Linnaeus, 1758) з Українського Полісся

Сирота Я.Ю.

Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України;
Київський зоологічний парк загальнодержавного значення
E-mail: goobar4.699@gmail.com

Крижень є одним із найбільш масових мисливсько-промислових видів на території України. Його гельмінтофауна є досить добре дослідженою (Сморгожевська, 1978). Проте аналіз літературних джерел показує неоднорідність вивченості гельмінтофауни в цілому в різних регіонах України. Одним із найгірше вивчених в цьому плані регіонів є Полісся.

Для дослідження був використаний матеріал, зібраний у 2014, 2016 рр. на території Волинської області (Старовижівський, Турійський, Маневицький та Луцький райони). Також визначено збори трематод з Чернігівської області (Ніжинського та Борзнянського районів) зібрані у 1998–2000 рр. Весь матеріал зібраний у серпні-жовтні.

Всього нами зареєстровано 35 видів гельмінтів. З них цестоди — 19 видів, трематоди — 11 видів, нематоди — чотири види та один вид акантоцефалів. Найбільш масовими видами були *Hypoderaeum conoideum* (Bloch, 1782), *Echinostoma revolutum* (неоднорідна група), *Bilharziella polonica* (Kowalewski, 1895), *Aploparaksis furcigera* (Rudolphi, 1819), *Fimbriaria fasciolaris* (Pallas, 1781) та *Cotylurus cornutus* (Rudolphi, 1808). Всі визначені до виду гельмінти є біогельмінтами. Нами виявлені екземпляри *Fimbriaria* sp. які мають ознаки нового для науки виду.

Також проведено порівняльний аналіз нашого матеріалу із зборами із причорноморського регіону України для ілюстрації характерних рис гельмінтофауни крижня дослідженої території. Дві вибірки, зібрані одночасно та у різних місцях, є дуже подібними за якісним складом гельмінтофауни та екстенсивністю зараження спільними видами гельмінтів.

Стан і перспективи досліджень фітонематод родини Longidoridae (Nematoda: Dorylaimida) на території України

Суслуловська С.А.

Львівський національний університет імені Івана Франка

E-mail: solomija.s.a@gmail.com

Родина Longidoridae є одним з найчисленніших таксонів підряду Dorylaimina, представники якого населяють наземні біотопи і трофічно пов'язані з коренями вищих рослин. За останніми даними вона налічує 8 родів і понад 490 валідних видів світової фауни, що становить 19% від усього видового різноманіття Dorylaimina. В Європі виявлено більше 145 видів цієї родини, що належать до трьох родів: *Longidorus* Micoletzky, 1922, *Paralongidorus* Siddiqi, Hooper & Khan, 1963 та *Xiphinema* Cobb 1913. На території України до проведених нами досліджень було виявлено лише п'ять видів роду *Longidorus* та сім видів роду *Xiphinema*, а представників роду *Paralongidorus* зареєстровано не було. Оскільки більшість вказівок на конкретні види не супроводжувалась жодними морфологічними даними, а в результаті наступних ревізій ці види виявились складними таксономічними комплексами, що реально складаються з багатьох видів, існує необхідність детального морфологічного аналізу зібраного на території України матеріалу і оцінка його в світлі нових таксономічних даних.

Протягом вегетаційних періодів 2014–2017 років на території Опілля, Розточчя і Закарпаття проводився відбір ґрунтових проб у природних та антропогенно змінених біотопах з метою дослідження фауни родини Longidoridae західного регіону України. У результаті аналізу зібраного матеріалу було виявлено 10 видів роду *Longidorus* і сім видів роду *Xiphinema*, вісім і три з яких, відповідно, є новими для фауни України, та вид *Paralongidorus rex* Andrassy, 1986, що є першою знахідкою представників роду *Paralongidorus* на території нашої країни. Для чотирьох видів роду *Longidorus*, одного з роду *Xiphinema* та одного з роду *Paralongidorus* достовірність ідентифікації на основі морфологічних ознак та морфометричних параметрів підтверджена результатами молекулярного аналізу D2–D3 фрагментів 28S рРНК.

Серед зібраного матеріалу виявлено значну кількість популяцій, попередньо ідентифікованих як *Longidorus leptocephalus* Hooper, 1961 та *Xiphinema americanum* Cobb, 1913, яким характерна атипова мінливість. Для дослідження цих популяцій з метою виявлення криптичних видів планується використання інтегративного підходу, який поєднує методи морфологічного та молекулярного аналізу.

Розширення географії досліджень, особливо на лісостепову і степову зони, суттєво доповнить уявлення про таксономічне розмаїття фауни Longidoridae України.